

โบราณสถานสันกำแพง ดอยปุย: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของพระฤๅษีวาสุเทพ ?

สุรพล คำวิทย์กุล

ศาสตราจารย์เกียรติคุณประจำภาควิชาศิลปะไทย

คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

โบราณสถานสันกำแพงตั้งอยู่บริเวณยอดดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ มีฐานวิหารก่ออิฐเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และฐานกำแพงเจดีย์ 1 องค์ ภายหลังการขุดค้นทางโบราณคดีได้พบพระพิมพ์ดินเผาในกลุ่มพระสิบสองและพระสิบแปด ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 เป็นหลักฐานยืนยันว่าอยู่ในสมัยหริภุญไชย ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดกว่าโบราณสถานใดๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนแถบดอยสุเทพ และยังมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวลัวะ สอดคล้องกับวัฒนธรรมการประดิษฐานพระธาตุบนยอดดอย

ภายหลังการสถาปนาพระธาตุดอยสุเทพขึ้นในบริเวณภูเขาก้อแห่งหนึ่งในระดับต่ำลงมา ทำให้พระธาตุดอยสุเทพกลายเป็นปูชนียสถานที่สำคัญนับตั้งแต่นั้นมา ทั้งๆ ที่ควรมีพื้นที่ศักดิ์เพียงแห่งเดียวเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ คือ บริเวณสันกำแพง แต่ในเหตุการณ์เชิงพระธาตุได้เปลี่ยน

นิมิตสถานไว้บนตำแหน่งข้างทรงพระบรมธาตุสิ้นชีวิตลง สันกู่จึงลดความ
สำคัญลงและค่อยๆ เลือนหายไปจากความทรงจำ

คำสำคัญ: โบราณสถานสันกู่, ดอยปุย, ดอยสุเทพ, เชียงใหม่

San-Ku Archaeological Site, Doi Pui Hill: Sacred Site of Wasuthep Hermit.

Surapol Damrikul

Emeritus Professor, Department of Thai Art,

Faculty of Fine Arts, Ching Mai University,

Chiang Mai, Thailand.

ABSTRACT

San-Ku archaeological site is situated at the peak of Doi Pui Hill, Chiang Mai Province. It is an ancient temple with its remaining of a brick rectangular vihara (an assembly hall) and a stupa bases. After archaeological excavations, some votive tablets in Haripunchai style, called Phra Sipsong and Phra Sippaed, were found. It could be dated back to 17th - 18th Buddhist century (around 11th - 12th century). These votive tablets reveal that the site was first built in Haripunchai Era. It is the oldest site on Doi Suthep ancient community. Additionally, San-Ku is also related to the sacred area of the Lawa people, traditionally enshrining Lord Buddha's relics on the mountain tops.

Even though there should be only one place for enshrining Buddha relic on the mountains, Phrathat Doi Suthep was established on another lower hill in the reign of King Kuna merited by the significance ceremony of Buddha's relics on an elephant back. Therefore, San-Ku temple becomes less recognized and eventually forgotten.

Keywords: San-Ku archaeological site, Doi Pui Hill, Doi Suthep Hill, Chiang Mai

บทนำ

ดอยสุเทพเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงใหม่และที่ตั้งขององค์พระบรมธาตุดอยสุเทพ เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคูเมืองอันเป็นที่รู้จักและเคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดีมาอย่างช้านาน แต่น้อยคนนักจะรู้ถึงความเป็นมาของดอยสุเทพและแทบจะไม่รู้จักเลยว่าเหนือขึ้นไปจากบริเวณที่ตั้งขององค์พระบรมธาตุดอยสุเทพขึ้นไปไม่กี่กิโลเมตรบริเวณยอดดอยปุยมีโบราณสถานสำคัญที่มีชื่อเรียกกันในทุกวันนี้เรียกว่า “สันกู่” ตั้งอยู่ โบราณสถานสันกู่แห่งนี้มีอายุเก่าแก่กว่าศาสนสถานแห่งใดๆ ในพื้นที่แถบนี้และเคยมีนักวิชาการตั้งข้อสังเกตไว้ว่าบริเวณที่ตั้งโบราณสถานสันกู่ น่าจะเป็นสถานที่สำคัญก่อนที่จะมีการประดิษฐานพระธาตุดอยสุเทพ และน่าจะเป็นพื้นที่ที่เตรียมการไว้สำหรับการสร้างพระธาตุดอยสุเทพเสียด้วยซ้ำ แต่เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องประดิษฐานองค์พระธาตุดอยสุเทพในสถานที่ทุกวันนี้ โบราณสถานสันกู่ได้รับการขุดค้นศึกษาและบูรณะโดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2527¹ ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานอยู่บนยอดดอยปุย แต่ผู้คนยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับโบราณสถานสันกู่ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับดอยสุเทพและชุมชนโบราณเวียงเจ็ดลิน บริเวณเชิงดอยสุเทพ และเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นที่รับรู้และเผยแพร่ให้กว้างขวางต่อไป

¹ ในระหว่าง พ.ศ. 2526 - 2530 ผู้เขียนได้รับผิดชอบทำหน้าที่หัวหน้าศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ในปัจจุบัน) ได้รับผิดชอบดำเนินการขุดค้นศึกษาและบูรณะโบราณสถานสันกู่ ในปีงบประมาณ 2527

ดอยสุเทพ: ภูเขาศักดิ์สิทธิ์

ดอยสุเทพซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัยตะวันออกที่พาดผ่านดินแดนตอนกลางของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,601 เมตร มีชื่อเดิมปรากฏอยู่ในตำนานหลายชื่อ อาทิ ดอยกาละ ซึ่งหมายถึงภูเขาที่อิก้าไม่กล้าขึ้นไป อุจจุบรรพตหรือดอยอ้อยช้าง มีความหมายว่าเป็นสถานที่ที่มีอ้อยสำหรับช้างมาก (สงวน 2514, 114) แต่สำหรับชื่อดอยสุเทพนั้นเป็นชื่อที่เรียกตามนามของพระสุเทวฤาษีหรือฤาษีवासเทพ ซึ่งในอดีตได้เคยมาอยู่บำเพ็ญตะบะอยู่ ณ ภูเขาแห่งนี้

พระฤาษีवासเทพนี้เองที่มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในตำนานกล่าวว่า เป็นผู้สร้างเมืองหลายเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง รวมทั้งเมืองหริภุญไชยหรือลำพูนด้วย ชื่อดอยสุเทพนี้คงเรียกกันมาแต่โบราณกาลนานแล้ว ต่อมาได้มีการสถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นบนยอดดอยแห่งนี้ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า พระธาตุดอยสุเทพ ด้วยเหตุนี้ ดอยสุเทพจึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่และชาวเชียงใหม่เป็นอย่างมาก เพราะดอยสุเทพจะเป็นทั้งแหล่งธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ที่เป็นแหล่งอาหารและต้นน้ำที่ไหลหล่อเลี้ยงเมืองแล้ว ยังเป็นภูเขาอันศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์คู่บ้านคู่เมือง อันเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย

เวียงเจ็ดลิน: ชุมชนโบราณเชิงดอยสุเทพ

บริเวณเชิงดอยสุเทพมีร่องรอยของคูน้ำคันดินเป็นเมืองโบราณที่มีลักษณะวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 900 เมตร มีกำแพงสองชั้น (นวลศิริ 2528, 40) ครอบคลุมอยู่ในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันเป็นสวนรุกขชาติ สวนสัตว์เชียงใหม่ โครงการโคนมไทย-เยอรมัน ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตภาคพายัพ เวียงแห่งนี้มีชื่อที่ปรากฏอยู่ในเอกสารตำนานต่างๆ ว่า เวียงเจ็ดลิน คำว่า ลิน เป็นภาษาไทยยวนแปลว่า รางน้ำหรือท่อน้ำ เวียงเจ็ดลิน จึงแปลว่า เวียงที่มีรางน้ำเจ็ดราง ในที่นี้อาจหมายถึงเวียงที่อยู่ต้นน้ำ เพราะในสมัยก่อนใช้รางรินรองน้ำจากห้วยแก้วไปหล่อเลี้ยงตัวเมืองเชียงใหม่ (สงวน 2514, 107)

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนโบราณเชิงดอยสุเทพ แสดงให้เห็นตัวเวียงโบราณเชียงใหม่ เวียงสวนดอก และเวียงเจ็ดลิน (มุมบนด้านซ้ายมือ)

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณเวียงเจ็ดลินบริเวณเชิงดอยสุเทพ

ประวัติความเป็นมาของเวียงเจ็ดลิน ปรากฏในเอกสารตำนานเป็นสองลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ ในตำนานสุวรรณคำแดงกล่าวว่า เป็นเมืองที่มีชื่อว่า เชษฐบุรี ซึ่งพระฤาษีสร้างขึ้นที่บริเวณตีนดอยสุเทพข้างทิศตะวันออก เพื่อให้เป็นที่อยู่ของกลุ่มชนชาวลัวะและไตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แถบนั้น (สงวน 2511, 140) อย่างไรก็ตาม ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนก กล่าวถึงการสร้างเวียงเจ็ดลินไว้เช่นกันว่า เมื่อพระยาแสนเมืองมาสวรรคตแล้ว เจ้าสามฝั่งแกนราชโอรสได้ขึ้นครองราชสมบัติ ทำวชิรกุฎามพระเชษฐาที่ครองเมืองเชียงรายอยู่นั้น คิดชิงเอาราชสมบัติ จึงไปขอกองทัพกรุงสุโขทัย มาช่วยรบชิงเมืองเชียงใหม่ แต่กองทัพเมืองเชียงใหม่ต่อสู้แข็งแรงนัก กองทัพสุโขทัยจึงล่าถอยไปตั้งอยู่เชิงดอยเจ็ดลิน แล้วพระเจ้าไสยฤาไทได้ขึ้นไปสร่งน้ำคำเคียรที่ดอยผาลาดหลวง แล้วเลิกทัพกลับไป พระยาสามฝั่งแกนจึงถือเอานิมิตที่พระเจ้าไสยฤาไทที่ไปตั้งอยู่ที่ดอยเจ็ดลินแล้วให้มีใจครันคร้ามชาวเมืองเชียงใหม่เลิกทัพกลับไปนั้น จึงได้สถาปนาดอยเจ็ดลินนั้นเป็นเวียงขึ้น แล้วให้ชื่อว่า เวียงเจ็ดลิน (สำนักนายกรัฐมนตรี 2514, 46)

ปัญหาจึงมีอยู่ว่าเวียงเจ็ดลินดังกล่าวนี้ควรจะสร้างขึ้นแต่ครั้งใด หากจะยึดถือตามหลักฐานที่ปรากฏทางเอกสารก็ไม่อาจจะตัดสินใจได้ว่าเวียงเจ็ดลินควรจะสร้างก่อนเมืองเชียงใหม่หรือภายหลังเมืองเชียงใหม่ เพราะลำพังหลักฐานทางเอกสารเพียงอย่างเดียวคงไม่อาจมีน้ำหนักเพียงพอที่จะให้คำตอบที่ชัดเจนได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทั้งทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน และลักษณะทางกายภาพของเวียงเจ็ดลินประกอบด้วย ในอดีตที่ผ่านมาพบว่าภายในกำแพงเวียงเจ็ดลินปรากฏซากโบราณสถานอยู่หลายแห่งและได้มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปต่างๆ เป็นอันมาก (สงวน 2514, 108) แต่ไม่ทราบอายุสมัยของโบราณศิลปวัตถุเหล่านั้นเพราะได้สูญหายไปหมด อย่างไรก็ตามผู้เขียนและคณะได้ทำการสำรวจบริเวณพื้นที่เวียงเจ็ดลินเมื่อ พ.ศ. 2529 พบว่าพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณที่ตั้งสวนสัตว์เชียงใหม่ในปัจจุบัน ยังมีร่องรอยของซากวัดร้างอยู่ในบริเวณดังกล่าวหลายแห่ง (สุวิทย์ 2529) โดยเฉพาะโบราณสถานวัดกู่ดินขาวร้าง ซึ่งกรมศิลปากรได้ขุดค้นศึกษาและบูรณะ พบว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดีที่คาดว่าจะมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 นอกจากนี้ ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียง เช่น ถ้าถ้ำซึ่งอยู่เหนือเวียงเจ็ดลินขึ้นไปเพียงเล็กน้อย ตลอดจนบริเวณสันโป่งในเขตอำเภอมะริมและบริเวณดอยคำ ล้วนแต่ได้เคยพบวัตถุหลักฐานที่มีอายุในสมัยทวารวดี (สุพล 2528, 2) จึงยืนยันได้ว่าชุมชนโบราณเวียงเจ็ดลินนั้นเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุอยู่ในสมัยทวารวดีและอาจมีมาก่อนการกำเนิดเมืองทวารวดีในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ด้วย

ภาพที่ 3 โบราณสถานวัดคู่ดินขาวร้าง ในตัวเวียงเจ็ดลิน (สวนสัตว์เชียงใหม่)

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่าในช่วงเวลาก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ นั้น พื้นที่แถบเชิงดอยสุเทพต้องมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมิใช่น้อย กลุ่มคนเหล่านี้ น่าจะได้แก่ ลัวะ ซึ่งเป็นชนชนเผ่าดั้งเดิมอาศัยอยู่ในแถบดอยสุเทพก่อนการสร้างเมืองหริภุญไชย และคงจะเป็นชนกลุ่มใหญ่พอสมควร เพราะในตำนานได้กล่าวให้เห็นว่ากองทัพลัวะที่ต่อสู้กับฝ่ายของพระนางจามเทวีในครั้งนั้น มีขุนวิลังคราชเป็นหัวหน้าและมีจำนวนถึง 80,000 คน (พระพุทธรูปงามและพระพุทธรูปงาม 2519, 235) เรื่องราวดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแถบเชิงดอยสุเทพในช่วงเวลานั้นคงมิใช่ชนเผ่าเร่ร่อน แต่คงต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมและมีถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอย่างเป็นหลักแหล่งมั่นคง ด้วยเหตุนี้ ชุมชนที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนในพื้นที่เชิงดอยสุเทพจึงควรมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองที่มีปราการล้อมรอบ ซึ่งลักษณะกายภาพดังกล่าวในพื้นที่แถบดอยสุเทพมีเมืองโบราณปรากฏอยู่แห่งเดียวก็คือ เวียงเจ็ดลิน

โบราณสถานสันกู่

บนยอดดอยปูยซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปจากที่ตั้งองค์พระบรมธาตุดอยสุเทพไม่ไกลนัก ปรากฏซากโบราณสถานร้างที่มีชื่อเรียกว่า “สันกู่” ตั้งอยู่แต่เดิมซากโบราณสถานแห่งนี้เป็นเนินดินที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม มีแนวเศษอิฐกระจัดกระจายที่แสดงให้เห็นว่าเป็นซากโบราณสถาน ซึ่งเป็นผลของการลักลอบขุดค้นหาโบราณศิลปวัตถุในอดีต พระอาจารย์ไพโรจน์ อดีตเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ดอยปูย ได้ประสานงานให้หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็น สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่) เข้าไปสำรวจ ศึกษาและทำการบูรณะให้มั่นคงถาวรต่อไป ด้วยเหตุนี้ ใน พ.ศ. 2527 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ จึงได้ทำการขุดค้นศึกษาและบูรณะโบราณสถานสันกู่

ผลการดำเนินงานพบว่า โบราณสถานสันกู่ที่เหลืออยู่ ประกอบด้วย ฐานวิหารก่ออิฐ 1 ฐานผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 15 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก (มองเห็นตัวเวียงเชียงใหม่) และฐานเจดีย์ก่ออิฐ 1 องค์ ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังหรือทิศตะวันตกของวิหาร ขนาดฐานประมาณ 4x4 เมตร และความสูงที่เหลืออยู่ประมาณ 3 เมตร ได้ทำการขุดค้นลึกลงไปในส่วนฐานเจดีย์ พบว่ามีร่องรอยของการขุดเพื่อหาโบราณศิลปวัตถุแล้ว หลักฐานที่เหลืออยู่เป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา และเศษพระพิมพ์ดินในศิลปะหริภุญไชยจำนวนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในกลุ่มพระสิบสองและพระสิบแปดที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 หลักฐานที่พบยืนยันให้เห็นว่าโบราณสถานสันกู่เป็นพุทธสถานสมัยหริภุญไชยที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดกว่าโบราณสถานใดๆ ที่มีอยู่ในบริเวณชุมชนแถบเชิงดอยสุเทพ

ภาพที่ 4 โบราณสถานสันกู่ ดอยปุย

ภาพที่ 5 โบราณสถานสันกู่ ดอยปุย

ภาพที่ 6 โบราณสถานสันภู่ ดอยปุย

ภาพที่ 7 โบราณสถานสันภู่ ดอยปุย

ภาพที่ 8 ตัวอย่างของพระสิบลอง พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะหริภุญไชยที่พบในฐานเจดีย์โบราณสถานสันกู่

ภาพที่ 9 ตัวอย่างของพระสิบบัด พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะหริภุญไชยที่พบในฐานเจดีย์โบราณสถานสันกู่

แนวคิดและข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับโบราณสถานสันกู่: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และปูชนียสถานสำคัญก่อนสมัยล้านนา

เกิดคำถามขึ้นว่าทำไมโบราณสถานสันกู่จึงไปปรากฏสร้างอยู่บนยอดดอยสูงเช่นนั้น ในอดีตหรืออย่างน้อยเมื่อครั้งสมัยหริภุญไชย โบราณสถานสันกู่คงต้องเป็นปูชนียสถานสำคัญที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณเวียงเจ็ดลิน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนชาวลัวะบริเวณเชิงดอยสุเทพและใกล้เคียง

คติการสร้างพระธาตุบนยอดดอยนั้นเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบน ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับภูเขาในฐานะเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชน ตลอดจนความเชื่อที่มีในพื้นที่นั้น ผสมผสานกับคตินิยมในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ จึงทำให้การสถาปนาพระธาตุบนยอดดอยได้รับการยอมรับ เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่นิยมสร้างพระธาตุประดิษฐานบนยอดดอย (สุรพล 2539, 181) จะเห็นได้จากชุมชนและบ้านเมืองในเขตภาคเหนือตอนบนจะปรากฏมีพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนดอย เท่าที่ตรวจสอบรายชื่อของพระธาตุมีจำนวนถึง 66 แห่ง (กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา 2325)

โบราณสถานสันกู่จึงควรต้องเป็นปูชนียสถานสำคัญหรือพระธาตุเจดีย์ (ชื่อเดิมเช่นไรไม่ปรากฏ) ของชุมชนโบราณบริเวณเชิงดอยสุเทพและใกล้เคียง ที่สร้างขึ้นบนยอดดอยซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนเห็นว่าเรื่องราวของภูเขาแห่งนี้และชนชาวลัวะเวียงเจ็ดลินจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระธาตุสุเทพค่อนข้างมาก ดังเรื่องราวที่ปรากฏในตำนานกล่าวว่าลัวะเป็นกลุ่มชนที่เกิดจากรอยเท้าสัตว์ที่ธาตุสุเทพได้ให้อยู่อยู่ภูภูธาตนและสร้างให้อยู่ในบริเวณตีนดอยสุเทพ (พระพุทฺธพุกามและพระพุทฺธญาณ 2519, 235) ดังนั้น บริเวณที่ตั้งพระธาตุเจดีย์หรือโบราณสถานสันกู่อาจเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเคยมีอาศรมบำเพ็ญตบะหรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุสุเทพในความเชื่อของชาวลัวะ จึงได้มีการสร้างปูชนียสถานบนยอดดอยสูงถึงปานนั้น

อย่างไรก็ตาม ในสมัยล้านนาความสำคัญของพระธาตุเจดีย์หรือโบราณสถานสันกู่คงน้อยลง เนื่องจากได้มีการสถาปนาพระบรมธาตุดอยสุเทพขึ้นเมื่อ

พ.ศ. 1929 (ประกาศกิจกรจักร 2504, 323) บนยอดดอยอีกแห่งหนึ่งที่อยู่ในระดับต่ำลงมา ทำให้พระธาตุดอยสุเทพกลายเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ นับตั้งแต่นั้นมา ตำนานการสร้างพระธาตุดอยสุเทพกล่าวว่าเมื่อพระสมณเถระได้เดินทางจากเมืองสุโขทัยมาสู่เมืองเชียงใหม่ตามคำอาราธนาของพระยากือนานั้น ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจำนวนสององค์ซึ่งขุดพบในเจดีย์ร้างที่เมืองปางจามาถวายพระเจ้ากือนาด้วย พระบรมธาตุองค์หนึ่งพระยากือนาได้โปรดให้บรรจุไว้ในพระธาตุเจดีย์ในวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก ส่วนพระบรมสารีริกธาตุอีกองค์หนึ่งเมื่อจะแสวงหาที่อันสมควรเพื่อประดิษฐานนั้น ได้อัญเชิญมอบพระบรมสารีริกธาตุขึ้นสถิตเหนือพระคชาธารอธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป ช้างทรงพระบรมธาตุได้บายหน้าไปสู่ยอดดอยและหยุดหมอบบนยอดดอยแห่งหนึ่ง เมื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงจากหลังช้าง ช้างก็สิ้นชีวิต พระยากือนาจึงโปรดให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ ณ จอมดอยแห่งนั้น (ประกาศกิจกรจักร 2504, 323)

จากเรื่องราวในตำนานดังกล่าวทำให้อาจตีความได้ว่า พื้นที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ของดอยแห่งนี้มาแต่ดั้งเดิม ควรมีแห่งเดียวคือบริเวณที่ตั้งโบราณสถานสันกู่ แต่ในการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไปประดิษฐานบนยอดดอยครั้งนั้น วัตถุประสงค์เดิมคงมุ่งหมายเพื่อให้ไปประดิษฐานที่บริเวณยอดดอยโบราณสถานสันกู่ แต่เนื่องจากช้างทรงพระบรมธาตุไปถึงบริเวณยอดดอยแห่งหนึ่งและสิ้นชีวิต จึงถือเป็นนิมิตหมายให้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนบนยอดดอยแห่งนั้น ซึ่งก็คือที่ตั้งพระธาตุดอยสุเทพในทุกวันนี้ นับแต่นั้นมาพระธาตุดอยสุเทพได้เป็นปูชนียสถานสำคัญของเมืองเชียงใหม่

ทำให้พระธาตุเจดีย์หรือโบราณสถานสันกู่ลดความสำคัญลงและค่อยๆ ลืมเลือนหายไปจากความทรงจำ แม้กระทั่งชื่อที่แท้จริงก็ยังไม่ปรากฏในเอกสารใดๆ

เรื่องราวและหลักฐานดังที่กล่าวมาแล้วทำให้เห็นได้ว่าโบราณสถานสันกู่ คงไม่ใช่พุทธสถานที่เป็นสามัญธรรมดาๆ แต่ควรเป็นปูชนียสถานสำคัญและ ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในความคิดความเชื่อของชุมชนโบราณชาวละโว้ในแถบเชิงดอย สุธเทพและใกล้เคียงมาก่อนสมัยล้านนา

และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เราจะช่วยกันปกป้องรักษาและส่งเสริมคุณค่าของ ปูชนียสถานแห่งนี้ให้ยั่งยืนสืบไปได้อย่างไร

บรรณานุกรม

กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. 2523. *ทำเนียบวัดพระธาตุในประเทศไทย*.
(เอกสารอัดสำเนา).

นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์. 2528. *ชุมชนโบราณในเขตล้านนา*. ภาควิชา
ภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เอกสารอัด
สำเนา).

ประชาภิจักรจักร, พระยา. 2504. *พงศาวดารโยนก*. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.

พระพุทฺธพุกามและพระพุทฺธญาณ. 2519. *ตำนานมูลศาสนา*. กรุงเทพมหานคร:
เสริมวิทย์บรรณาการ.

สงวน โชติสุขรัตน์. 2511. *ตำนานสุวรรณคำแดง ประชุมตำนานลานนาไทย*.
พระนคร: โอเดียนสโตร์.

_____. 2514. *นำเที่ยวเชียงใหม่-ลำพูน*. พระนคร: โอเดียนสโตร์.

สำนักนายกรัฐมนตรี. 2514. *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุรพล ดำริห์กุล. 2528. “สมมติฐานบ้านเมืองเขตลุ่มแม่น้ำปิงก่อนสร้างเมือง
เชียงใหม่.” ใน *ล้านนาคดีศึกษา: ประวัติศาสตร์และ โบราณคดี รวม
บทความสัมมนาของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่*.
(เอกสารอัดสำเนา).

_____. 2539. “พระธาตุดอยตุงกับวัฒนธรรมการนับถือพระธาตุในดิน
แดนล้านนา” ใน *แผ่นดินล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

สุวิทย์ ชัยมงคล. 2529. *รายงานการสำรวจโบราณสถานบริเวณสวนสัตว์
เชียงใหม่*. หน่วยศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (เอกสาร
อัดสำเนา).

